Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 2

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 598 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr 8
Baxtiyor Islamov

Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati 10
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oipnazarov

Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... 16
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar 24
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich

Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari 30
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi

Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari 35
Yormatov Ilmidin Toshmatovich

Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir 39
Agzamov Shaxboz Akmalovich

Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish 44
A. X. Salamov

Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida 48
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi 55
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari 63
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich

Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari 67
Shamsiyev Nodir Muratovich

Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari 72
Shagazatov Oybek bahodirovich

Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari 76
Davlatov Sanjar Abdimannonovich

Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari 80
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari 84
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) 89
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna

Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi 94
Nazarova Umida Avazovna

Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari 98
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich

Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish 103
Mirzayev Musurmon Umidullayevich

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni va ahamiyati 108
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili 113
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish 119
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi

Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari 123
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан 129
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari......135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich

Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish......141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari: Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili......148
Sultonboeva Munira bahodirovna

Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar......154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li

Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта......159
С. С. Алиева, А. Назаров

Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish......167
Sheraliyeva Saida Azatovna

Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari......170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich

Инклюзивное образование и его особенности......175
Зайнутдинова Умида Джалоловна

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari......179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari......184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li

Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari......188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi......193
G. Adilova

Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash......197
Mardiyev Nurali

Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari......203
Yaxyayeva Inobat Karimovna

Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili......207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li

Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari......213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari......221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna

O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar......226
Eshimov Alisher Dusmurodovich

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)......234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li

Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari......240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari......245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li

Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari......250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li

Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari......256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish......260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi

Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli......266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari......274
Sobirov Otabek Olimjonovich

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari 277
Kultayev Farxod Shavkatovich

Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish 281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari 284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari 288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati 293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li

Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish 297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari 302
Abdullayev Boburjon Akbaralievich

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni 306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 310
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv 314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov

Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation 319
Mukhlisa Ikramova

Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri 325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev

Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba 329
Kadirova Sharofat Amonovna

Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи" 332
Н. Э. Кахарова

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li

"STEKLOPLASTIK" MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish 342
Musyeva Shoira Azimovna

Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari 348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova

Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans 353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova

Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligiini KPI orqali baholash uslubiyati 357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich

Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari 362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna

Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari 369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Процессы цифровизации АО "Hududgazta'minot" 373
Хусанов Кахрамон Нишонович

O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari 378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi 381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash 386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari........394
Sh. Madraimov

Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida........397
Xasanova Lola Mamasharifovna

Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari........400
B. B. Berkinov

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari........409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li

Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)........413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich

Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari........420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

Финансы или корпоративные финансы........426
Уринов Бобур Насиллоевич

In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features........432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari........437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li

Сокращение уровня бедности в Узбекистане........443
Амирджанова Ситора Суннат кизи

Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash........448
S. B. Inoyatov

Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari........453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li

Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari........460
Ollokulova Feruza Mansurovna

Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili........463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich

Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati........469
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna

Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari........473
M. Yuldosheva

Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari........480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili........487
Mirzayev Mirza Abdullayevich

Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi........492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna

Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi........499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish........503
Karamatova Noiba Husnitdinovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlari........510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ........517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович

O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari........522
Sultanov Baxram Begdullayevich

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях 526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна

Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri 534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi

Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin 539
Muminov Akmal Tulkunovich

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri 543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich

Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari 548
Shukurov Ilxom Safarboyevich

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari 555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi

Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi 560
Yuldashev G'iyos Turabekovich

Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari 564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 570
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Секреты интересного урока в начальной школе 577
Гараева Олеся Владимировна

Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni 580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi 584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich

O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida 591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

S. B. Inoyatov
Farg'ona politexnika instituti
mustaqil tadqiqotchisi

PAXTACHILIK SOHASIDA ISHLAB CHIQARISH JARAYONLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION YECHIMLARI VA UNING FOYDAGA TA'SIRINI BAHOLASH

Annotatsiya: Maqolada global darajadagi muammolar mavjud bo'lgan hozirgi kunda paxtachilik sohasida mahsulot ishlab chiqarish samaradorligi va paxta xom ashyosi sifat ko'rsatkichlarini oshirish muhim ahamiyat kasb etishi, uning sohada ishlab chiqarish quvvatlari oshishiga, to'qimachilik mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni yo'lga qo'yishga imkon berishi hamda pirovardida sohada ishlab chiqarish samaradorligi, foydani oshishga ta'siri o'rganilgan.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish quvvatlari, mahsulot ishlab chiqarish, paxtachilik sohasi, samaradorlik, sifat, sifat ko'rsatkichlari, qishloq xo'jaligi, foyda.

Abstract: The article discusses such global issues as increasing the efficiency of production in the cotton industry and improving the quality indicators of raw cotton, increasing production capacity in production, establishing deep processing of textile products, and ultimately, the impact on increasing the efficiency of added value was studied.

Key words: Production capacity, apparel, cotton industry, efficiency, quality, quality indicators, agriculture, profit.

Аннотация: В статье рассматривается такие глобальные вопросы, как повышение эффективности производства продукции в хлопковой отрасли и улучшение показателей качества хлопка-сырца, увеличение производственных мощностей в производства, наладить глубокую переработку текстильной продукции и в конечном итоге было изучено влияние на повышение эффективности добавленной стоимости.

Ключевые слова: производственная мощность, производство продукции, хлопковая промышленность, эффективность, качество, качественные показатели, сельское хозяйство, прибыль.

KIRISH

Dunyoda paxtachilik bilan shug'ullanadigan 70 ta dan ortiq mamlakatlar ichida O'zbekiston geografik jihatdan eng shimoliy hudud bo'lishiga qaramasdan, u paxta yetishtirish hajmi bo'yicha birinchi o'ntalikdan o'rin olganligi qishloq xo'jaligi O'zbekiston iqtisodiyotining muhim tarmog'i ekanligini isbotlab turibdi. Buni raqamlar ham dalillamoqda, dastlabki ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilning yanvar-dekabr oylarida bu tarmoqning mamlakat yalpi ichki mahsuloti tarkibidagi ulushi – 24,3 %ni, ishlab chiqarish hajmi 426 264,0 mlrd. so'mni tashkil qildi. Ushbu tarmoqda mamlakat aholisining 4.2 millionga yaqin insonlari faoliyat yuritadi, bu mamlakat aholisi umumiy bandligining 30% dan ortig'ini tashkil qiladi. Shu munosabat bilan, O'zbekiston iqtisodiyotining hozirgi rivojlanish bosqichida qishloq xo'jaligi, xususan, paxtachilik sohasi faoliyati samaradorligini oshirish muammosi dolzarb va muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy maqolani tayyorlash jarayonida ma'lumotlarni jadvallar asosida tahlil qilish, ma'lumotlarni guruhlash, abstrakt-mantiqiy fikrlash tizimli tahlil asosida statistik guruhlash usullaridan unumli foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Shu nuqtayi nazardan Prezidentimiz rahnamoligida mamlakatimiz qishloq xo'jaligi tarmog'i, xususan, yurtimizda yetishtirilgan paxta tolasining jahon bozoridagi nufuzi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi

paxtachilik sohasida amalga oshirilayotgan tarkibiy o'zgarishlar doirasida ishlab chiqariladigan mahsulotlarning raqobatbardoshliligini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish respublika paxtachilik tarmog'ining barqaror rivojlanishini ta'minlash, paxtachilik tarmog'ida ishlab chiqarish jarayonlarini yanada yaxshilash imkonini beradi. Bu tarmoqni rivojlantirish, eng avvalo, mamlakat oziq-ovqat strategiyasi yo'nalishlari talablarini bajarish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Hozirgi vaqtda, birinchi navbatda paxta xom ashyosi sifat ko'rsatkichlarini oshirish, yuqori qo'shilgan qiymatli raqobatbardosh va sifatli tayyor mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirish, ularni yirik xorijiy bozorlarga olib chiqish orqali ishlab chiqarish samaradorligi va foydani ko'paytirishga erishish zarur.

Paxtachilik sohasida mahsulot ishlab chiqarish samaradorligini yanada oshirish hamda boshqaruv tizimini mutloq takomillashtirishning asosiy yechimlaridan biri bu ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish, to'qimachilik mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni yo'lga qo'yishdan iboratdir.

Sohada mahsulot ishlab chiqarish samaradorligini oshirish ko'p jihatdan mavjud resurslar: mehnat, yer, suv, moddiy va moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanishga bog'liq bo'lib hisoblanadi.

Bunga yangi g'o'za navlarini yaratish, agrotexnik tadbirlarni takomillashtirish, resurstejamkor va samarali paxtachilik texnologiyalarini qo'llash orqali erishiladi.

Nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyoda paxta yetishtirish rentabelligi bir necha o'n yildan beri o'zgarishsiz qolgan yoki pasayish tendensiyasi kuzatiladi. Bunga sabab ko'p: global iqlim o'zgarishi, tuproq unumdorligining pasayishi, zararkunanda va g'o'za kasalligi turlarining ko'payishi, moddiy texnik resurslar va mehnat resurslarining qimmatlashuvi va boshqa omillar sabab qilib ko'rsatiladi [2, 3].

Global darajadagi muammolar mavjud bo'lgan hozirgi kunda tuproq unumdorligini to'g'ri baholash, undagi bir guruh makro- va mikroelementlardan oqilona foydalanish evaziga ham sohada mahsulot ishlab chiqarish samaradorligini oshirish muhim hisoblanadi.

Ma'lumki har bir o'simlik turi vegetatsiya jarayonida tuproqdan ma'lum bir guruh makro- va mikroelementlarni o'zlashtirish hisobiga rivojlanadi, o'sadi va hosil beradi. Mamlakatimizning asosiy ekin maydonlarini egallaydigan paxtachilikni qarab chiqadigan bo'lsak, har mavsumda tuproqqa asosan azot, fosfor va kaliy kabi makro- va mikroelement beriladi. Mikroelementlar o'simlik organizmiga juda kam miqdorda zarur bo'ladi, ammo ularsiz me'yorda rivojlana olmaydi.

Hozirgi kunda tuproq unumdorligini to'g'ri baholash uchun tuproq tarkibidagi makro- va mikroelementlar muntazam ravishda monitoring qilinishi lozim. Agrar sohadagi ilmiy tadqiqotlarda olingan natijalarga ko'ra marganes mikroelementi qishloq xo'jaligi ekinlarini rivojlanishida, jumladan paxtadan mo'l hosil olishda nihoyatda muhim ahamiyatga ega [4, 5]. Ushbu mikroelement vositasida g'o'za o'simligida kechadigan muhim fiziologik va biokimyoviy jarayonlarni boshqarish mumkin va shu yo'l bilan paxta hosildorligini oshirish mumkin. Marganes mikroelementini urug'larga ekish oldidan ishlov berishsh yo'li bilan va tuproqqa g'o'zaning ildiz tizimiga berish yo'li bilan ta'sir ettirish mumkin. Urug'larni yoki tuproqni marganes bilan to'yintirish paxta urug'ini tez o'sishiga va rivojlanishiga turtki bo'ladi, modda almashinuvi hamda pishishni tezlashtiradi va hosilni ko'paytiradi.

Marganes mikroelementining tuproqdagi miqdoriga qarab g'o'zaning ildiz tizimiga beriladigan mikroelement me'yori hisoblab chiqariladi. Buning uchun tajriba ekin maydonlarida tuproq mikroelementlar monitoringi o'tkazildi.

Monitoring natijalari shuni ko'rsatdiki, marganes mikroelementining barcha tajriba maydonlaridagi miqdorlari me'yordan kam.

1-jadval: Tajriba dalalari tuproqlaridagi taxlil natijalari

Kontur	Maydon, ga	Marganets, mg/kg	Natriy, mg/kg	Kaliy, mg/kg
1366	4,26 ra	240 - 310	5100 - 8500	8200 - 15100
1367	6,65 ra	250 - 330	7700 - 10600	12600-17700
1420	6,7 ra	330 - 470	9500 - 11100	17200-19900
1416	3,4 ra	320 - 420	10000-18200	16600-27800
505	8,97 ra	240 - 350	5600 - 8300	9400 - 15700
444	6,37 ra	320 - 390	8100 - 11900	17200-20400
1675	12,28 ra	410 - 480	8200 – 10300	15400-18900
1410	5,5 ra	340 – 420	6800 – 9700	16200-19300
1415	3,75 ra	325 – 405	7500 – 11400	11400-17800
1056	4,55 ra	350 - 430	7600 - 10700	12100-18600

Paxtachilik uchun marganes elementining tuproqdagi me'yori 800 – 1000 mg/kg xisoblanadi. Demak, bu tuproqlarda marganes mikroelementi g'o'za yaxshi rivojlanishi va hosil berishi uchun yetishmaydi.

Oldingi yillarda olingan ilmiy tadqiqot natijalariga tayanib olib borilgan hisob-kitoblar bo'yicha bu tuproqlarga 30 kg/ga dan 35 kg/ga me'yor bo'yicha sulfat marganes (MnSO4) mikroo'g'iti berilishi kerak.

Tuproq unumdorligini yaxshilash va paxta hosildorligini oshirish doirasida amalga oshirilgan tajribani unumdorligiga shaffof baho berish maqsadida yangi monitoring uslubi (metodi) joriy qilindi. Natijada $MnSO_4$ mikro-o'g'itining quyidagi ko'rsatkichlarga ijobiy ta'siri kuzatildi:

1. Nazorat maydonga nisbatan tajriba dalasida g'o'zaning o'suv davri qisqarishiga erishildi.
2. Nazorat maydonga nisbatan tajriba dalasida hosildorlik ko'rsatkichining o'sishi kuzatildi.
3. Nazorat maydonga nisbatan tajriba dala paxtasidan olingan tolaning tekstil xususiyatlarini ustunligiga erishildi.

G'o'za o'suv davriga MnSO4 mikro-o'g'iti tasirini o'rganish natijalari 2- jadvalda keltirilgan.

2-jadval: Marganes mikro elementining g'o'za o'suv davriga ta'siri

Контур	1420			1366			505			444		
Ўсиш даврлари,кун	Назорат	Тажриба	diff,%	Назорат	Тажриба	diff,%	Назорат	Тажриба	diff,%	Назорат	Тажриба	diff,%
Экилиш санаси	15-Mar	15-Mar	0%	28-Mar	28-Mar	0%	28-Mar	28-Mar	0%	18-Mar	18-Mar	0%
Вегетация даври	134	134	0%	121	121	0%	121	121	0%	131	131	0%
Униб чиқиш	8	7	**14%**	8	6	**33%**	9	8	**13%**	9	9	0%
Чин барг чиқиш	21	19	**11%**	26	25	**4%**	29	27	**7%**	28	27	**4%**
Гуллаш санаси[3]	82	79	**4%**	76	72	**6%**	66	65	**2%**	68	63	**8%**
Кусалаш санаси	103	102	**1%**	90	87	**3%**	103	102	**1%**	100	97	**3%**
Пахта очилиш санаси	134	132	**2%**	118	117	**1%**	116	115	**1%**	130	129	**1%**

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, marganes mikroelementi g'o'za o'suv davri qisqarishiga, ya'ni paxtani tezroq pishib yetilishiga, g'o'zaning hosildorlik dinamikasi ijobiy tasir ko'rsatgan. Jumladan, chigit unib chiqish davri o'rtacha 15 % ga, chim barg chiqarish davri o'rtacha 6%, gullash sanasi o'rtacha 5% ga va paxtani ochilish davri o'rtacha 1% ga qisqargan. Shuningdek, g'o'za hosildorligaga ta'sir etuvchi parametrlarga ijobiy tasir ko'rsatgan. Jumladan, ko'chat soni o'rtacha 5% ga, g'o'zaning o'rtacha bo'yi 3% ga, ko'saklar soni o'rtacha 3% ga o'sgan (3 jadval).

3-jadval: Marganes mikro elementining hosildorlikka ta'siri

Kontur	1420			1366			505			444		
G'o'za rivojlanishi	**Nazorat**	**Tajriba**	**diff, %**	**Nazorat**	**Tajriba**	**diff, %**	**Nazorat**	**Tajriba**	**diff, %**	**Nazorat**	**Tajriba**	**diff, %**
VVCN	80	82	2%	74	74	0%	81	83	2%	81	82	1%
Ko'chat soni, ga/dona	115,000	116,000	1%	106,000	106,000	0%	105,000	108,000	3%	111,000	128,000	15%
G'o'zaning o'rtacha bo'yi, cm	80	83	4%	75	78	4%	76	76	0%	78	81	4%
Ko'saklar soni, dona	795	819	3%	697	708	2%	834	861	3%	857	893	4%
Ochilgan ko'saklar, %	54	58	7%	68	72	6%	75	94	25%	67	74	10%

Tajriba doirasida nazorat maydonida yetishtirilgan paxta tolasi hosildorligi hamda paxta tola sifati kabi eng muhim to'qimachilik sifat ko'rsatkichlari yaxshilanganligi, jumladan, paxta tolasining mikroneyr va o'rtacha uzunligiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini tajribalarimiz isbotladi.

Nazorat maydonga nisbatan tajriba dala paxtasidan olingan tolaning to'qimachilik xususiyatlari tahlili natijalari 4-jadvalda keltirilgan.

4-jadval: Tolaning tekstil xususiyatlari tahlili

Kontur raqami	505			444			1415		
Tola xususiyati	Taj.	Naz.	Farq	Taj.	Naz.	Farq	Taj.	Naz.	Farq
SCI	121	113	7%	120	120	0%	117	118	-1%
Mst	6.55	6.3	4%	6.17	6.3	-2%	6.1	6.2	-2%
Mic	4.52	4.63	-2%	4.67	4.72	-1%	4.87	4.63	5%
Mat	0.87	0.87	0%	0.87	0.87	0%	0.88	0.87	1%
Shira	1.0%	1.3%	-23%	1.0%	1.8%	-44%	1%	1%	20%
UHML	27.56	26.10	6%	27.24	26.78	2%	27.3	27.01	1%
UI	82.55	80	3%	83	82.2	1%	82.8	82.6	0%
SF	7.85	8.7	-10%	7.57	8.7	-13%	7.6	7.6	0%
Str	29.2	27.6	6%	27.43	28.5	-4%	29.4	29.3	0%
Elg	6.55	6.2	6%	6.47	6.3	3%	6.1	6.5	-6%
Rd	70.8	74.9	-5%	78.37	79.2	-1%	68.7	69.5	-1%
+b	6.6	7.1	-7%	7.17	7.1	1%	6.2	6.2	0%
TrCnt	44.5	41	9%	17	46	-63%	35	42	-17%
Amt	531	498	7%	568	491	16%	511	521	-2%

Tajriba natijasida yetishtirilgan paxtadan dastlabki ishlov berish natijasida to'qimachilik sifat ko'rsatkichlari mukammalroq bo'lgan tola olishga erishilgan. Endilikda marganes ta'sirida yetishtirilgan paxta tolasini paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatining xom-ashyo ta'minot zanjirida yuzaga keltirish mumkin bo'lgan qo'shimcha daromad zanjiri miqdorini modullashtirib chiqdik.

5-jadval: Tola sifati tahlilining o'rtacha ko'rsatkichlari

Sifat ko'rsatkichlari	Mic	SF	Shira	UHML	TrCnt
Tajriba	4.68	7.67	0.001	27.4	22.3
Namuna	4.66	8.33	0.001	26.6	41

4-jadvalda keltirilgan tola sifat tahlilining ip yigirish miqdoriga ta'sir ko'rsatadigan asosiy indikatorlar o'rtacha ko'rsatkich miqdorlarini aniqladik va qayta ishlangan tajriba tolasini kalava ip yigiruv fabrikasi misolida modullashtirdik. Natijalar 6-jadvalda keltirilgan.

6-jadval: Tajriba va namuna tolalarida yigirilishi mumkin bo'lgan kalava ip miqdori

Tola	Miqdor, ton	Ne	Kalava ip	Kalava ip, ton	Narx, $/kg	Umumiy qiymat	Foyda
Tajriba	1,700	30CCM/30CKD	78.6%	1,336.20	$3.1	$ 4,142,220	
Namuna	1,700	30CCM/30CKD	76.0%	1,292.00	$3.1	$ 4,005,200	$137,020

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, fabrikada tajriba maydonlarida yetishtirilgan paxta tolasidan namunaga nisbatan 2.6% ga, yani 44 tonnaga ko'proq miqdorda kalava ip ishlab chiqarish mumkin ekanligi va natijada 137,020 $ ko'proq daromadga erisha olar ekanmiz.

Shuningdek, paxta-to'qimachilik klasteri yigirilgan kalava ipni o'zining to'quv va bo'yoq fabrikalarida qayta ishlash imkoniyati mavjud bo'lsa, qo'shimcha daromad miqdori 157,528 $ ga yanada yuqori bo'lar edi.

Keyingi bosqichda bo'yalgan trikotaj matoning tannarxi va qo'shimcha daromad miqdori xom trikotaj matoga nisbatan 973,380 usd ga ko'proq foyda olish mumkin. Agar tajriba dalasida yetishtirilgan paxta matosi bo'yalganda, foyda yana 190,828 $ ga, agar tayyor mahsulot, futbolkalar, tajriba maydonidan olingan xom-ashyodan tikilganda, foyda miqdori yana 379,476 $ ga oshgan bo'lar edi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ta'minot zanjiridagi qo'shimcha qiymat daromadi birlamchi yarim tayyor mahsulotdan 2.5 baravar ko'proq foyda keltira olar ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kurbanov B.I., Safarov K.S., Yo'ldoshev R.Y. O'zbekistonning shimoliy hududlarida paxtadan yuqori hosil olish usullari. –Toshkent–2009., –Preprint –R-4-682. –IYAF AN RUz.Mutalov A.X., Raxmanov R.R. Rol margansa v pitanii xlopchatnika. –Toshkent: "Fan", –1990, –70str.
2. Rashidov R.A. Paxtachilikda resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish samaradorligini oshirish yo'llari. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3 (00047), may-iyun, 2020 y., 76-84 bet. / http://www.iqtisodiyot.tsue.uz/
3. Meier, U. (2001). "Growth stages of mono- and dicotyledonous plants". BBCH Monograph. doi:10.5073/bbch0515. Archived from the original on 2018-10-15. Retrieved 2018-10-15.
4. Agriculture: Cotton Pest Management Guidelines. Monitoring plant growth / https://agrilife.org/mid-coast-ipm/2020/06/15/nodes-above-white-flower/
5. https://www.netafim.co.za/offering/irrigation/agriculture/field/cotton/?id=77
6. https://www.dawn.com/news/252184
7. https://ipm.ucanr.edu/agriculture/cotton/monitoring-plant-growth/#:~:text=Monitoring%20Nodes%20above%20White%20Flower,also%20no%20new%20terminal%20growth.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.